

Heimans en Thijssse-prijzen

uitgereikt

De Heimans en Thijssse-prijzen 1985 zijn tijdens een feestelijke bijeenkomst in de Koningszaal van Artis op 16 november jl. uitgereikt aan P. A. Bakker, D. T. E. van der Ploeg en P. Zonderwijk. Daarbij werden toespraken gehouden waaraan het volgende is ontleend.

Openingstoespraak Prof. dr. V. Westhoff

De Stichting Heimans en Thijssse-Fonds is in 1979 tot stand gekomen door fusie van de Heimans-Stichting, opgericht in 1916, en de Stichting Dr. Jac. P. Thijssse-fonds, opgericht in 1960: twee stichtingen die hetzelfde doel nastreefden en die dan ook reeds vele jaren nauw samenwerkten. Het oorspronkelijke doel van deze stichtingen, nl. te komen tot de oprichting van een natuurhistorisch museum in Amsterdam, is thans als achterhaald te beschouwen. In 1957 is de Heimans-Stichting daarnaast voor de eerste maal overgegaan tot de toekenning van zes Heimans en Thijssse-prijzen, een toekenning die sedertdien, al spoedig in samenwerking met het Thijssse-fonds, met tussenpozen van telkens één tot vijf jaar herhaald is, in totaal elf maal en meestal aan twee personen tegelijk. Thans, 28 jaar later, heeft ons bestuur drie prijzen toegekend, en wel, in alfabetische volgorde, aan de heer Piet Bakker te Kortzenhoef, de heer Douwe van der Ploeg te Sneek en professor Piet Zonderwijk te Bennekom.

Als neventaak verstrekt onze Stichting in bescheiden mate subsidies aan bij voorkeur jonge onderzoekers die werkzaam zijn in de geest van Heimans en Thijssse, en tevens bevordert zij in bepaalde gevallen de totstandkoming van publicaties.

Heimans en Thijssse-prijs

De bestemming van de Heimans en Thijssse-prijzen is destijds aldus geformuleerd: voor personen, die — anders dan uit hoofde van hun ambtelijke functie — hebben bijgedragen tot voortzetting van het levenswerk van Heimans en Thijssse, en wel: de bevordering van natuurstudie en natuurbescherming door het stimuleren van de algemene be-

langstelling voor plantengroei en dierenleven en de bodemgesteldheid van Nederland. Daarbij is van de aanvang af in de eerste plaats gedacht aan amateurs, d.w.z. aan personen die geen academische studie hetzij in de biologie, hetzij in de aardwetenschappen of de landbouwwetenschappen voltooid hebben.

Van de regel, dat de verdiensten van de laureaten buiten hun ambtelijke loopbaan dienen te liggen, zijn wij geleidelijk gaan afwijken. In de afgelopen decennia heeft zich immers een verheugende ontwikkeling voorgedaan, waarbij steeds meer natuurvrienden de gelegenheid kregen, ook in hun werkkring bij de overheid of bij daarmee vergelijkbare instanties de geest van Heimans en Thijssse op anderen over te dragen. Draggers van de Heimans en Thijssse-prijs kunnen echter alleen dezulken zijn, die zich in dit opzicht in veel ruimere mate verdienstelijk hebben gemaakt dan zij krachtens hun ambtelijke loopbaan geacht werden te doen. Onze laureaten Kortzenhoef, Landwehr, Hein Schimmel, Houtman en wijlen Van der Voo zijn daarvan voorbeelden.

Als voortzetting van deze ontwikkeling zijn wij thans met een novum gekomen: een van onze laureaten is namelijk zelfs een hoogleraar aan de Landbouwhogeschool! Toch zijn we hiermee niet werkelijk van onze richtlijnen afgeweken; immers, prof. Zonderwijk heeft inderdaad geen academische studie genoten of voltooid. Hij heeft, inplaats daarvan, als zeldzame, hoge en geheel verdiende onderscheiding, een eredoctoraat in de natuurwetenschappen ontvangen, waarna en waardoor hij ook in de termen viel om tot hoogleraar benoemd te worden. Dat hij een doctor honoris causa is, heeft hij niet zelf gewild, en het zou dan ook onjuist zijn hem om die reden de vandaag te verlenen onderscheiding te onthouden.

Werk Heimans en Thijssse

De omgang met planten en dieren die Heimans en Thijssse hun medemensen leerden beruiste op kennis; dat was echter geen kennis uit de tweede hand, geen schoolboekjeswijsheid of grasduinlectuur, het was rechtstreeks kennis door eigen onderzoek en eigen ervaring. Zo werkten Heimans en Thijssse niet alleen zelf, maar zo droegen zij het ook steeds aan anderen over. Deze kennis door zelfwerkzaamheid bracht die verbondenheid en vertrouwdheid met onze medeschepselen met zich, waarvoor "belangstelling" een veel te zwak woord is. Dit overdragen van innerlijke betrokkenheid met de levende wezens om ons heen in al hun verscheidenheid, in woord en geschrift, in een even eenvoudige als beeldende en oorspronkelijke taal, dat was het geheim van Heimans en Thijssse.

De voortzetting van hun levenswerk in deze tijd wordt bemoeilijkt door één groot probleem: het geleidelijk aan verdwijnen van de natuur uit het gezichtsveld van de meeste Nederlanders. In de tijd van Heimans en Thijssse was ons land nog een paradijs van vogels, vlinders en bloemen. Kieviten grutto's, tureluurs en kemphanen waren de vertrouwde bewoners van de "bonte wei", zoals Thijssse de toen nog zo bloemrijke hooilanden in het westen des lands noemde; in onze laagveenplassen strekten zich nog allerwege krabbescheervelden uit met hun kolonies van zwarte sterns; in de toen nog heldere en schone sloten wemelde het van waterkevers en bootsmannetjes, waterspinnen, schrijvertjes, schaatsenrijders en slakken, tussen de vele soorten van Fonteinkruiden, met Blaasjeskruid, Waterviolier en Vederkruid, in het oosten en zuiden leken vochtige heidevelden met Beenbreek, Vetblad en Klokjesgentiaan, evenals de bloemrijke blauwgraslanden, nog de gewoonste zaak van de wereld; en de dijkbeemden en andere droge stroomdalgraslanden van onze grote rivieren waren een lusthof van kleurige bloemen en vlinders.

Dat alles is verleden tijd, voorgoed verdwenen, en wel voornamelijk als gevolg van een gewijzigde landbouwpraktijk, van overal uitgevoerde cultuurtechnische werken die met grootscheepse ontwatering, gevolgd door steeds overmatiger bemesting, onze flora en fauna bijna geheel te gronde gericht hebben.

Wil dat nu zeggen, dat voortzet-

ting van het werk van Heimans en Thijssse onmogelijk is geworden? Zo erg is het gelukkig nu ook weer niet. In de eerste plaats zijn er in ons land toch altijd nog een paar honderd natuurreservaten; en vooral de duingebieden op het vasteland en op Voorne, Goeree, Schouwen en de Waddeneilanden kunnen iedere vergelijking met het buitenland doorstaan. In de tweede plaats is de mobiliteit van de mensen sterk toegenomen. In de tijd van Heimans en Thijssse was er weliswaar vlak buiten de grote steden nog genoeg moois te zien, maar een groot deel van de bevolking kwam maar zelden de stad uit. En in de derde plaats heeft men door het bewust aanbrengen van voorzieningen op allerlei plaatsen nieuwe gelegenheden geschapen om met planten en dieren kennis te maken; ik denk daarbij zowel aan instructieve plantsoenen, dus heemparken en wilde-plantentuinen, als aan een doelmatiger beheer van wegbermen en andere lijnvormige elementen in het landschap.

De Levende Natuur

Een van de pijlers waarop de voortzetting van het werk van Heimans en Thijssse berust, is hun tijdschrift "De Levende Natuur", begonnen in 1896. Tientallen jaren lang was dit tijdschrift, als maandblad, het centrum, het spreekgestoelte en de vraagbaak van heel natuurminnend Nederland, en het heeft zich daarbij geleidelijk ontwikkeld tot hét Nederlandse tijdschrift voor veldbiologie. Door een samenloop van omstandigheden bleek de uitgave van het blad eind 1979 echter niet meer rendabel te zijn; een van de oorzaken was wel de steeds toenemende concurrentie door nieuwe tijdschriften en blaadjes, die elk veelal slechts een bepaald aspect bestreken, zoals zoogdieren of vogels of mossen of paddestoelen. Wij, vrienden van "De Levende Natuur", slaagden er toen in, een nieuwe uitgever te vinden; maar drie jaar later, in 1982, moest ook die het bijltje er bij neerleggen, voorname-lijk doordat de uitgeverij geen enkele moeite had gedaan om het blad onder de aandacht van een breder publiek te brengen. Ook toen hebben de nazaten van Heimans en Thijssse het echter nog niet opgegeven. Wij hebben het wel over een andere boeg gegooid, zowel inhoudelijk als organisatorisch. Inhoudelijk hebben we het karakter van het blad in zoverre gewijzigd, dat de nadruk nu kwam te liggen op natuurbehoud en na-

tuurbeheer, omdat juist aan zo'n orgaan de grootste behoefte bestaat; en organisatorisch door de oprichting van een stichting "De Levende Natuur", waarin participeren de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten, de K.N.N.V., het Staatsbosbeheer en het R.I.N., en waarbinnen de administratie van het tijdschrift wordt verzorgd door "Natuurmonumenten".

Heimans en Thijssse-prijs voor P. A. Bakker

Ik kom thans tot de uiteenzetting van de overwegingen, die ons bestuur hebben doen besluiten, de Heimans en Thijssse-prijs toe te kennen aan de heer Pieter Anthonius Bakker te Kortenhoeft.

Piet Bakker werd opgeleid voor het onderwijs en was gedurende vijf jaar als onderwijzer werkzaam. In 1963 kwam bij de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten de plaats van botanisch assistent vrij en ik prijs de Vereniging nog altijd gelukkig, dat wij er toen in geslaagd zijn, Piet Bakker te bewegen deze functie te gaan vervullen. Hij is daar thans werkzaam op de afdeling Onderzoek en Beheersplannen. Hij is verantwoordelijk voor het botanisch onderzoek van de terreinen van de Vereniging, en zijn adviezen spelen tevens een belangrijke rol bij de aankoop van nieuwe terreinen. Daarnaast hebben de cultuurhistorische aspecten van de bezittingen der Vereniging zijn bijzondere belangstelling. De grondige kennis en ervaring inzake keuze en beheer van natuurreservaten, in theorie zowel als in

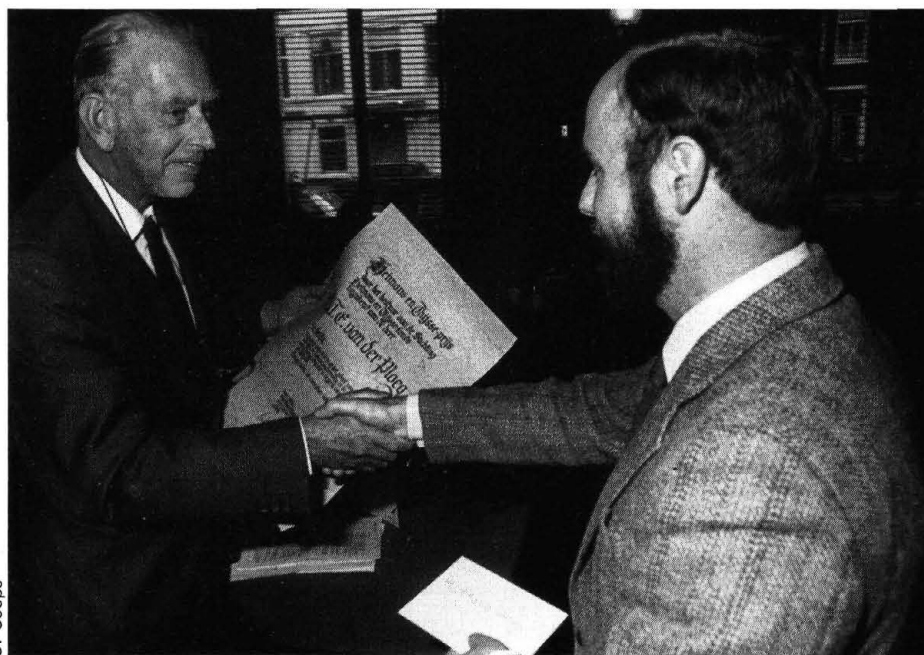
praktijk, die hij zich door dit alles heeft verworven, zijn gelukkig op voortreffelijke wijze en internationaal toegankelijk vastgelegd in zijn belangrijke bijdrage 'Vegetation science and nature conservation' aan het door prof. Werger geredigeerde, in 1979 verschenen werk 'The study of vegetation'.

Het is echter niet deze studie waardoor Piet in brede kring als auteur bekend is geworden, maar veeleer zijn aandeel in het driedelige werk 'Wilde Planten, flora en vegetatie in onze natuurgebieden', dat van 1970 tot 1973 het licht zag. Hij heeft niet alleen een belangrijk deel van deze tekst geschreven, maar in feite gefunctioneerd als redacteur en coördinator van het team van medewerkers.

Al sinds vele jaren is Piet Bakker actief in de Commissie voor de Vecht en het Oostelijk en Westelijk Plassengebied, die een voortdurende strijd voert voor het behoud van de natuurwetenschappelijke en cultuurhistorische waarden van de Vechtstreek, waar hij middenin woont. Hij redigeerde de in 1976 verschenen uitgave 'De Noordelijke Vechtplassen', en sindsdien resulteerde de samenwerking tussen Natuurmonumenten en de Vechtplassencommissie in het fraaie werk 'Stinzenplanten', verschenen in 1985 en verlucht met een groot aantal prachtige foto's van Evert

P. A. Bakker ontvangt de Heimans en Thijssse-prijs uit handen van Prof. dr. V. Westhoff.

O. Coops

Boeve. Dit grondige, goed gedocumenteerde en voortreffelijk geschreven boek, tot dusverre Piets meesterwerk — men zou het een dissertatie kunnen noemen — zou alleen al ruimschoots aanleiding zijn geweest voor de toekenning van de Heimans en Thijssesprijs.

In totaal schreef Piet Bakker ruim 30 publicaties, waarvan ik verder nog slechts noem zijn bijdrage in 'Landelijk Nederland', encyclopedie van natuur en landleven, in 1977.

Zoals al diegenen die zich nazaten van Heimans en Thijsses mogen noemen, heeft Piet Bakker door dit alles veel te doen maar daarnaast toch nog ruim de tijd voor een grote activiteit in de natuurbeschermingseducatie. Hij was jarenlang actief in het I.V.N., en heeft vele lezingen gehouden. Bovendien mogen vele studenten en assistenten hem wel zeer dankbaar zijn voor zijn belangeloze leiding en voorlichting, waardoor hij in hoge mate heeft bijgedragen aan hun vorming op botanisch gebied."

Heimans en Thijsses-prijs voor D. T. E. van der Ploeg

Vervolgens werd de heer D. T. E. van der Ploeg toegesproken door drs. H. D. van Bohemen, waaraan het volgende is ontleend. Douwe van der Ploeg is meer dan veertig jaar in dienst geweest van het onderwijs. Naast de opleiding op de kweekschool verwierf hij door middel van zelfstudie zoveel kennis van de biologie, dat hij, net als eertijds Thijsses, na het verlenen van een geschiktheidsverklaring gelijkgesteld werd met de bezitters van een eerste graads bevoegdheid

D. T. W. van der Ploeg ontvangt de Heimans en Thijsses-prijs uit handen van drs. H. D. van Bohemen.

biologie. Dankzij zijn stimulerend onderwijs op de kweekschool zijn veel onderwijzers enthousiaste veldbiologen geworden. De onderwijsmethode 'Opbouw' en het didactisch handboek voor het biologie-onderwijs 'Kind, school en natuur' oogstten veel waardering. Met grote intensiteit heeft van der Ploeg Friesland floristisch doorzocht. Zijn verworven kennis droeg hij uit door middel van artikelen in o.m. De Levende Natuur, Natura, Gorteria. Geheel in de stijl van Heimans en Thijsses was zijn reeks artikelen in Vanellus, het orgaan van de Bond van Friese Vogelwachten, onder de titel: 'Om planten it fjild yn' ('Voor planten het veld in').

Belangrijke werken van zijn hand zijn: 'De flora fan de Fryske Sângrounen' (samen met D. Franke) (1963), 'Wilde Flora', zoeken, verzamelen en thuisbrengen van planten (1965) en 'Foaroaringen yn flora en fegetaesje', over de veranderingen in flora en vegetatie in verband met landbouwkundige ontwikkelingen (1971). Van der Ploeg gaf de impuls tot een project van uit de Friese Milieufederatie en het landbouwschap om na te gaan wat er op agrarisch bedrijfsniveau nog kan gebeuren met zo weinig mogelijk schade. Hij voerde daarbij de redactie van 'De Friese boer houdt het groen'. Belangrijke bijdragen op floristisch gebied van zijn hand zijn o.m.

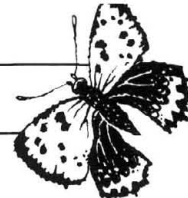
'De Atlas van de flora van Friesland', de eerste volledige atlas van een provincie met plantenverspreidingskaartjes en zijn 'Stinzeplanten van Fryslân', dat in 1977 als KNNV Wet. Med. nr. 122 verscheen en waarvan een zojuist gereedgekomen herziene versie door Van Bohemen werd getoond. Verder heeft Van der Ploeg zich ontwikkeld tot specialist van de fonteinkruiden, tot Fries biohistoricus en stelde hij een lijst samen van Friese plantennamen: 'Plantnammen yn Fryslân' (herdruk, 1985).

Samenvattend sprak Van Bohemen de heer Van der Ploeg als volgt toe: 'Het gaat om uw voortreffelijke verdiensten op het gebied van de verspreiding van planten in Friesland, uw studie van de Stinzeplanten en uw onderzoek van Zeggen en Fonteinkruiden. U bekleedde functies in natuurbeschermingsorganisaties en bracht mensen uit verschillende groepen van de samenleving bijeen om zich het belang van natuurbehoud aan te trekken. Velen hebt u op weg geholpen, op het pad van de studie van planten en ook degenen die vele schreden op het botanische veld hebben gezet, vonden profijt van uw kennis en activiteiten.'

Heimans en Thijsses-prijs voor P. Zonderwijk

De derde onderscheiding, de 31-ste Heimans en Thijsses-prijs werd uitgereikt aan Prof. dr. Piet Zonderwijk met een toespraak van Prof. dr. V. Westhoff. Hij wees onder meer op diens grote educatieve kwaliteiten en activiteiten: wel 40 tot 50 voordrachten (met schitterende eigen dia's) per jaar en vele bijdragen aan periodieken als 'De Levende Natuur', 'Natuur en Landschap', 'Groen', 'Natura', etc. en het mooie boek 'De bonte berm'.

Westhoff: 'Reeds tijdens zijn werkperiode aan de Plantenziektkundige Dienst heeft Zonderwijk bewerkstelligd, dat het herbiciden-gebruik aanmerkelijk is afgenomen zonder nadeel voor land- of tuinbouw. Belangrijker nog waren de gevolgen van dit beleid voor het beheer van de vele duizenden kilometers wegbermen, spoorlijnen en watergangen, die ons land rijk is, dus lintpatronen die niet primair aan de productie ten dienste staan. Men moet over de totale oppervlakte van deze gronden in ons zo dicht met verkeersbanen doorsneden land niet gering denken. Alleen al de taluds en bermen langs onze wegen beslaan ruim

50.000 ha, dat is meer dan het totale bezit van de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten; daarbij komen nog zo'n 7000 ha spoorwegterrein. Op al deze wegbermen samen komen ruim 600 soorten wilde planten voor, bijna de helft van onze flora; en dank zij het zorgvuldige onderzoek van de heer Koster (De Levende Natuur; 86, 6) is gebleken, dat de spoorwegterreinen van ons land samen ruim 900 plantensoorten tellen, twee derde van onze flora. Zowel voor de plantengroei als voor de daarvan afhankelijke fauna van insecten en andere invertebraten is het dan ook van veel belang, hoe deze marginalia van het cultuurlandschap beheerd worden.

Zonderwijk heeft in tal van gevallen een alternatief beheer van de lintvormige landschapselementen weten te bereiken, door overleg met het Studiecencentrum voor de Wegenbouw, met de Waterschappen en met de Nederlandse Spoorwegen. In zijn huidige dubbele functie van hoogleraar in de Onkruidkunde, én in de Vegetatiekunde en Plantenecologie aan de Landbouwhogeschool heeft hij dit beleid niet alleen voortgezet, maar hij is ook gaan pleiten voor een ruimere toepassing van natuurtechnische milieubouw bij de Landinrichting, dus voor datgene wat bij de ambtenaren 'natuurbouw' heet overigens, een onzinnige term, omdat men per definitie natuur niet kán bouwen. Het streven zelf, dus de natuurtechnische milieubouw, is zinvol en van veel

belang, mits genuanceerd en met wijsheid toegepast. Meer in het algemeen streeft Zonderwijk thans, door middel van een onder zijn leiding staande Adviesgroep voor Vegetatiebeheer, naar optimalisering van de biologische kwaliteit van het landschap, zowel in de landbouwpraktijk als binnen het bereik van het ministerie van Verkeer en Waterstaat.

Dat een agrarisch en tevens biologisch deskundige zoveel voor het natuurbehoud heeft weten te bereiken zonder aan gezag in de agrarische wereld in te boeten, is hoogst opmerkelijk."

Een proficiat van Prof. dr. V. Westhoff voor Prof. dr. P. Zonderwijk bij de uitreiking van de Heimans en Thijsse-prijs.

NB Zie ook Rubriek Vragen en Mededelingen: Vrienden en bewonderaars van Heimans en Thijsse.

Boekbesprekingen

J. Mennema, A. J. Quené-Boterbrood en C. L. Plate (redactie).

Atlas van de Nederlandse flora, deel 2: zeldzame en vrij zeldzame planten. 349 p. Bohn, Scheltema & Holkema, Utrecht 1985. Prijs: f 95,—; deel 1 en 2 samen: f 125,— voor abonnees op "Gorteria", f 164,50 voor anderen.

De Atlas van de Nederlandse Flora is een standaardwerk dat drie delen beoogt te omvatten en waarvan deel 1 in 1980 is verschenen. Het werk is samengesteld door de afdeling Nederlandse Flora van het Rijksherbarium in samenwerking met de afdeling 'Natuurlijk Milieu' van de hoofdafdeling 'Landbouwstatistiek' van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

Deel 1 bevatte 332 plantenkaartjes van in Nederland 'uitgestorven' (lees: uitgeroeide) of zeer zeldzame plantensoorten. Het thans verschenen deel is zowel voor de plantengeografie en de floristiek als voor het natuurbeheer van groter belang: het omvat 1088 plantenkaartjes, overwegend van zeldzame tot vrij zeldzame soorten. Een klein deel bestaat uit zeer zeldzame soorten die in deel 1 nog niet werden opgenomen; daarentegen is een aantal (vrij) zeldzame taxa niet in dit deel opgenomen, omdat het juist werd geoor-

deeld hen te behandelen in deel 3, samen met nauw verwante algemenere taxa.

De kaartjes geven zowel de verspreiding vóór 1950 als die sinds 1950 aan, zodat men terstond de veranderingen die in deze eeuw zijn opgetreden (over het algemeen betreft dat een sterke achteruitgang) kan overzien. Aan elk kaartje is een bondige, nauwkeurige en zeer informatieve tekst toegevoegd, in feite een mini-monografie, waarin de taxonomische en plantengeografische status wordt weergegeven, met een kritische bespreking van de waarde en betrouwbaarheid van de documentatie en de oorzaken van de achteruitgang resp. (soms) toenames van de soort in ons land. Deze bijna 1100 opstelletjes zijn geschreven door telkens een of twee der auteurs F. Adema, R. W. J. M. van der Ham, Th. A. Hartink, P. Heukels, T. W. Jaspers-Schrader, M. A. F. van der Klauw, J. Menne-